



Universiteit
Leiden
The Netherlands

Blijven denken: de Neoliberalistische Revolutie

Visser, M.

Citation

Visser, M. (2021). Blijven denken: de Neoliberalistische Revolutie. *Bestuurskundige Berichten*, 36(2), 22-24. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3212679>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Creative Commons CC BY-NC-ND 4.0 license](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3212679>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).



Blijven denken: de Neoliberalistische Revolutie



Marc Visser

In 2021 kunnen Mark Rutte en de VVD weer een verkiezingswinst opstrijken. Al was daar weinig verbazing over. Nederland heeft al jaren vertrouwen in Mark Rutte, en in het verlengde daarvan de ‘pragmatische’, marktgerichte politiek die door hem en zijn partij gevoerd worden. Naast de VVD hebben ook de andere liberale partijen veel zetels kunnen oogsten. En dit is niet de eerste keer dat het neoliberalistische gedachtegoed veel zetels wint bij de Tweede Kamer verkiezingen. Naast de kabinetten Rutte kunnen ook de kabinetten Balkenende, Kok en Lubbers goed worden geplaatst onder het neoliberalistische gedachtegoed. In de tijd van Lubbers I tot Rutte III is er veel veranderd in de Nederlandse maatschappij; nagenoeg alle overheidsbedrijven zijn geprivatiseerd, een varia aan overheidstaken zijn gedecentraliseerd en burgers worden steeds meer geacht zelfredzaam te zijn.

Na veertig jaar neoliberalistisch beleid wordt het eens tijd om goed te reflecteren op de neoliberalisering van de samenleving, en de kosten en baten nogmaals goed af te wegen.

Neoliberalisme

Neoliberalisme gaat, zoals de naam al verraad, over het ‘nieuwe’ liberalisme. De naam neoliberalisme is tegenwoordig misschien een beetje misplaatst aangezien het neoliberalisme zijn oorsprong kent uit de jaren ‘30. Het neoliberalisme benadrukt de rol van de overheid in het creëren en behouden van een vrije markt. Hiermee breekt het neoliberalisme van het laissez-faire, ‘alles mag’, kapitalisme. Anders als het laissez-faire of klassiek liberalisme beschouwt het neoliberalisme de markt als ‘maakbaar’.

“Laissez-faire kapitalisme is de vorm van kapitalisme dat in de 19de eeuw prevalent was in Europa en de Verenigde staten. In deze vorm van kapitalisme wordt wetgeving zo veel mogelijk geminimaliseerd en de markt losgelaten om zichzelf te reguleren”

De neoliberale beweging kan worden ingedeeld in twee (ideologisch) verschillende scholen: de Duitse en Amerikaanse school. Deze scholen zijn ontstaan als tegenbewegingen voor verschillende maatschappelijke en politieke ontwikkelingen in eigen land. Het Duitse neoliberalisme is ontstaan als een tegenbeweging op nazisme. Het Amerikaanse neoliberalisme is daarentegen gemunt tegen de Keynesiaanse school en het uitbreiden van gouvernementele taken. Hierdoor hebben de verschillende scholen ook andere manieren van kijken naar overheidsinterventie. De Duitse school bepleit een overheid gelegitimeerd door de markt. Hierbij staat de overheid onder controle en supervisie van de markt. De Amerikaanse school is gefundeerd uit de principes van het klassiek liberalisme en bekritiseert met name de marktversturende rol van de overheid. Net als bij het klassieke liberalisme worden de fundamentele van het liberalisme omarmt: individuele vrijheid, individuele eigendom en marktvrijheid. Het neoliberalisme onderscheidt zichzelf in het aanzien van corporatie en de werknemer. De werknemer ontvangt inkomsten aan de hand van zijn menselijk kapitaal. Hiermee is de arbeid niet zozeer een algemeen goed,



maar een persoonlijke onderneming. Zo kunnen we individuen als corporaties beschouwen en corporaties als individuen. Met deze nieuwe visie op de samenleving kan het liberalistische gedachtegoed van vrijheid ook worden toegepast op de corporaties.¹

Het Nederlandse marktdenken

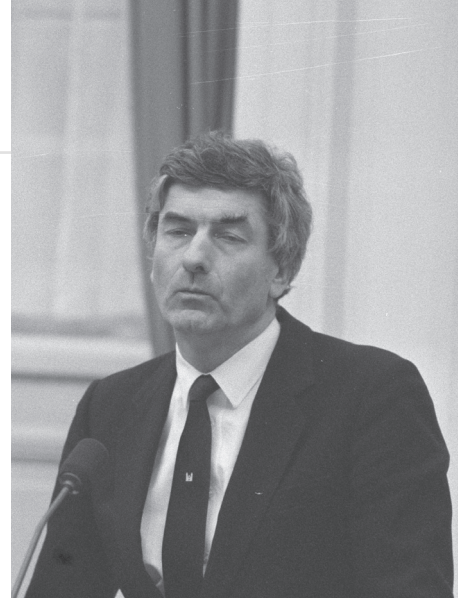
Voordat het neoliberalisme zich ontwikkelde als de dominante economische filosofie was het Keynesiaanse model de breedst geaccepteerde theorie. Het Keynesiaanse model is een economische theorie om stabiele economische groei te verwezenlijken. Volgens Keynes, schrijver van het Keynesiaanse model, kan stabiele economische groei worden gecreëerd door het voeren van anticyclisch beleid. Anticyclisch beleid is beleid waardoor overheidsuitgaven worden aangejaagd in tijden van economische laagtij. Denk bijvoorbeeld aan de groei van uitgave aan uitkeringen bij een hoge werkloosheid. Het Keynesianisme heeft met deze gedachten de basis van de verzorgingsstaat gevormd.

Terwijl het Keynesianisme de Nederlandse maatschappij volledig hervormde, begon een tegenbeweging zich te ontwikkelen. De tegenbeweging, bestaande uit zelfbenoemde neoliberalen, vestigde zichzelf eerst bij de liberale en christelijke partijen maar weet destijds nog geen politieke invloed te uiten. De politieke ‘window of opportunity’ zal pas openen wanneer de stagflatie crisis zich afspeelt aan het einde van de jaren ‘70. De stagflatie crisis duidt op de periode waarin de inflatie steeg en de economie kromp. In eerste instantie is de crisis veroorzaakt door de oliecrisis die zich in het begin van de jaren ‘70 afspeelde, en is verder verergerd door de stijgende rente voor consumenten en bedrijven. Hoe meer de economie kromp, hoe groter het begrotingstekort. Hoe groter het begrotingstekort, hoe hoger de rente.²

“De kabinetten onder Lubbers waren de eerste die het pad naar de privatisering hebben ingeslagen maar zeker niet de laatste.”

De economische malaise van eind jaren ‘70 heeft niet alleen plaatsgevonden in Nederland, maar ook in veel andere westerse landen. Dit heeft gezorgd voor grote heroverwegingen van economisch beleid over de gehele westerse wereld. Het aanzien van de overheid verandert en de institutionele en politieke stroming begint zich naar het neoliberalisme te sturen. Het neoliberalisme begon daardoor zijn intrede te maken in de politiek. Er kwam brede ondersteuning voor het verkleinen van de overheid. De ideologische ontwikkeling in Nederland

uite zichzelf politiek voor het eerst in de ‘no-nonsense’ kabinetten van Lubbers. Onder het bewind van Lubbers werden staatsbedrijven in de industrie, telecommunicatie en nationale postbedrijven geprivatiseerd. De kabinetten onder Lubbers waren de eerste die het pad naar de privatisering hebben ingeslagen maar zeker niet de laatste. De kabinetten hebben vrijwel alle publieke sectoren geprivatiseerd. Ook werd er een steeds grotere focus gelegd op ‘new public management’ in de publieke sector.³



Wat heeft het neoliberalisme nou opgeleverd?

Om te beginnen is het nuttig om te kijken naar een van de basisprincipes waar het beleid op was gericht; het verkleinen van de overheid. Als we kijken naar het aantal ambtenaren in dienst dan kunnen we zien dat de opkomst van neoliberalisme wel degelijk heeft geleid tot een stagnatie van de groei. Waar het overheidsapparaat tussen 1970 en 1980 met zo een grofweg 30 duizend werknemers groeide, is dit tussen 1980 en 2010 nagenoeg hetzelfde gebleven.⁴ Mede hierdoor is de overheid er ook in geslaagd om de totale collectieve overheidsuitgaven te verminderen. In 2003 besteedde de overheid 12 procent minder aan collectieve goederen als in 1983 (ten opzichte van het BBP).⁵

Naast het verkleinen van de overheid zou het liberaliseren van de publieke sector ook leiden tot verbeteringen: er zou meer ruimte zijn voor organisaties om zichzelf te innoveren, transparanter te zijn, en bovenal effectiever te zijn. Eerst het laatste. Hoewel veel verschillende collectieve sectoren minder zijn gaan uitgeven, valt er bij de levering van de publieke goederen vaak nog veel te wensen over. De thuiszorg is hiervan een goed voorbeeld. De zorg heeft sinds het privatiseren een toename gezien aan de administratieve druk en regeltjes. Dit leidt in sommige situaties tot ondoelmatigheden. Wim Dekker schetst een scenario in de wijkverpleging; *‘Wijkverpleegkundigen smeren alleen brood als de betrokken oudere zelf niet in staat is te eten. Brood smeren terwijl de oudere zelf kan eten, mag niet. Daarvoor zijn die verpleegkundigen te duur. Daarvoor heb je huishulpen. [...] Opmerkelijk genoeg mogen die huishulpen ouderen niet te eten geven. Eten geven is een verpleegkundige handeling. [...] Het gevolg hiervan is dat wijkverpleegkundigen en huishulpen elkaar tegenkomen in hetzelfde huis, soms op hetzelfde*



bron: EU2017EE via flickr.com



tijdstip, om elkaar aan te vullen in de zorg voor die ene oudere’.⁶ Ook op het gebied van transparantie vallen er nog wat punten op te merken. Sinds de privatisering van verschillende publieke sectoren zijn er gevallen geweest van kartelvorming en ander marktfalen. En anders dan vóór de privatisering is het nu moeilijker om verantwoording af te dwingen. Tot slot is het belangrijk om te kijken naar de werknemers in de publieke sector. De werknemers in de publieke sector hebben veel te maken met hoge werkdruk, sterk bureaucratisme en lage lonen. Het werken in de publieke sector wordt hierdoor ook minder aantrekkelijk voor jongeren die

een carrièrepad moeten kiezen. Dit uit zich ook in het grote werknemerstekort.

Conclusie

Het neoliberalisme heeft bij veel publieke organisaties een positief effect gehad op de effectiviteit van de organisaties. De gedachten om overheidsbestedingen in controle te houden is ook helemaal geen slechte. Er ontstaan alleen problemen wanneer het efficiëntiedenken ten koste gaat van het leveren van collectieve goederen. Het leveren van collectieve goederen zal, geprivatiseerd of niet, toch onder de verantwoordelijkheid van de overheid vallen. Het is daarom ook noodzakelijk om te blijven evalueren of de huidige configuratie nog de gewenste resultaten oplevert. Ook als dit betekent dat bepaalde ZBO's weer genationaliseerd moeten worden.

Bronnenlijst

1. Carolyn Hardin (2014) Finding the ‘Neo’ in Neoliberalism, Cultural Studies, 28:2, 199-221
2. Oudenampsen, M. (2018). Een stille revolutie? Neoliberalisme in de Polder. Positie en strategie vakbeweging, 10-16.
3. Stellinga, B. (2012). Dertig jaar privatisering, verzelfstandiging en marktwerking. Den Haag: Amsterdam University Press.
4. Van Der Meer, F. (2012). Voorwaarden, waarborgen en ambtenaren : De consequenties van de opkomst van de voorwaardenscheppende staat voor de publieke dienst gezien vanuit historisch en internationaal vergelijkend perspectief. Leiden: Universiteit Leiden.
5. Kuhry, B., Pommer, E., & Eggink, E. (2006). Prestaties van de publieke sector. In Jaarboek Overheidsfinanciën 2006 (pp. 197-224). Den Haag: Sdu Uitgevers bv.
6. Dekker, W. (2019, Oktober 7). Help ons van de marktwerking af. Nederlands Dagblad, pp. 12-13.